

Pannsjön [Y 33]

Detta är en värdebeskrivning som ska förklara och förtydliga värdena inom riksintresset.

Id: Y 33

Namn: Pannsjön

Kommun: Kramfors

Socken: Dals

Huvudsaklig karaktärstyp: Torpmiljö

Andra karaktärstyper: Arbetarsmåbruk

Utbredning och landskap: Området ligger längs med Pannsjöbergets sydvästra fot och sträcker sig ned till Pannsjöns norra strand, strax nordöst om väg 779 och dalgången som går genom Dal. Bebyggelsen ligger utmed en mindre väg, med en mindre öppen åkermark framför och ett skogsklätt berg bakom.

Dagens värdetext beslutad av RAÄ 1996:

Motivering:

Torpmiljö med arbetarsmåbruk (Per Albin-torp), en av landets största och mest välbevarade miljöer från 1930-talets nyodlingsepok. (*Småbruk*).

Uttryck för riksintresset:

Sju välbevarade torp med tillhörande ladugårdar, byggda efter en typritning upprättad av Statens Egnahemsnämnd.

Utdrag från RAÄ ordlista med landskaps- och miljötyper:

Torpmiljö: Närmiljö med torpbebyggelse och tillhöriga produktionslotter vanligtvis belägen i byars eller herrgårdars mindre odlingsvärda utmarker. Vanligtvis var torparna ekonomiskt och rättsligt beroende av byns eller herrgårdens ägare, vilket ibland kan finna symboliska uttryck i bebyggelsens utformning.

Riksintressets värden:

- En välbevarad bebyggelse i ett läge i landskapet som är karaktäristiskt för torpställen.
- En torpmiljö som symboliserar samhällets sociala ansvarstagande, med en typ av byggnader som var särskilt vanlig i Norrlands inland.

Riksintresset Pannsjön visar en agrar miljö från det tidiga uppbyggandet av det svenska folkhemmet. Området berättar om hur samhället försökte förbättra människors bostadsstandard och levnadsvillkor under en svår ekonomisk period i Sverige och Europa på 1930-talet.

Pannsjön visar välbevarade torpställen uppförda för småskaligt jordbruk, så kallade arbetarsmåbruk. Bostadshus och ladugårdar är utformade enligt statligt framtagna typritningar, uppkallade efter den då sittande stadsministern Per Albin Hansson. De så kallade Per Albin-torpen har ett mycket karaktäristiskt läge i landskapet och står spridda längs utmed skogskanten i jordbrukslandskapets utkanter.

Så här syns riksintressets värden i landskapet:

Det finns två karaktärsdrag som särskilt utmärker riksintresset Pannsjön och en torpmiljö och som är viktiga att värna om. Det ena är bebyggelsens placering i landskapet, spridd längs utmed skogskanten och i nära anslutning till vägen. Det andra är områdets småskalighet i både bebyggelse och odlingsmark.

Platsen i landskapet

En smal, slingrande grusväg går från Ållsta, utmed Pannsjön och vidare mot Mällby. Med ett undantag är samtliga byggnader placerade i nära anslutning till vägen. Vägen har ett historiskt funktionellt samband med gårdarna i Ållsta som marken i området ursprungligen tillhörde. Förutsättningarna för jordbruk är begränsade, vilket var typiskt för torpmiljöer och arbetarsmåbruk i det agrara landskapet. Söder om bebyggelsen finns mindre åkrar som fortfarande brukas. Detta upprätthåller den historiska landskapsbilden och är värdefullt för kulturmiljön.

Där Per Albin-torpen nu står har det funnits torp långt tillbaka i tiden, redan på 1700-talet var detta ett område för torpställen. Skillnaden mellan de äldre och befintliga torpen är att de äldre torpen inte ägde sin mark, utan lydde under gårdarna i Ållsta by. För 1930-talets arbetarsmåbruk däremot avstyckades tomterna från de större gårdarnas marker och köptes sedan av säsongsarbetare med hjälp av förmånliga lån från staten.

Längs med den slingrande vägen som kantas av bebyggelse finns ett äldre torp med två timrade byggnader som illustrerar en äldre generation av torpbebyggelse. Strax bakom finns rester av ytterligare en timrad byggnad som har rasat ihop. Framför denna byggnad är det en mindre öppen yta och här har marken troligen varit odlad en gång, ett karaktäristiskt spår efter torp i skogsmarker.

Småskalighet

Per Albin-torpen är lätta att känna igen på den enhetliga utformningen och färgsättningen. När de byggdes fick varje bostadshus inte överstiga 45 kvm. Typritningarna visar en enkel byggnad utan lövsågerier, taket är brant och entrén inramas ofta av en liten farstukvist. Den ursprungliga färgsättningen var faluröd med vita snickerier. Bostadshuset inrymde vanligen farstu, kök och ett eller två rum, med möjlighet att inreda vinden till ytterligare ett rum. Fyra av Per Albin-torpen i Pannsjön är mycket välbevarade och har bibehållit sitt ursprungliga uttryck som överensstämmer väl med typritningarna från år 1936.

Övergripande är all bebyggelse småskalig och byggnaderna vid varje torp står på ett likartat sätt, med byggnadskropparna i vinkel mot varandra så att en mindre gårdsplan bildas. Detta gör att kulturmiljön är mycket enhetlig och tydlig.

Förändringar och avvikelser

Tre torp har förändrats genom om- och tillbyggnader, varav två på ett sätt som mera har förvanskat den ursprungliga karaktären. Men samtliga torp har ändå kvar en småskalighet och byggnadernas ursprungliga uttryck kan fortfarande skönjas. I området har ett fritidshus uppförts i modern tid, troligen på 1960-talet. Det har placerats enligt den äldre bebyggelsestrukturen, i nära anslutning till vägen.

